

62 . Răcarii de Jos | Comuna: Brădești | Județ: Dolj | Punct: Castru (100 m SV de gara Răcari) | Anul: 2009

Anul: 2009

Cod RAN: 71108.02

Perioade: Antichitate

Epoci: Epoca romană timpurie

Tipuri sit: descoperire izolată, structură de cult/religioasă

Categorii sit: Apărare (construcții defensive), Domestic

Autori: Corina Nicolae, Eugen Silviu Teodor

Instituții: Muzeul Național de Istorie a României, Muzeul Național de Istorie a României

Raport

Sector LATUS DEXTRUM

Castrul se află pe o terasă înaltă și plată deasupra luncii Jiului, pe malul stâng, este orientat aproape E - V pe lungime, cu dimensiunile de 170 x 141 m (măsurători de la exteriorul zidurilor). În campania 2007 s-a realizat prima secțiune stratigrafică S - N prin latera, notată S.3. În campania 2008 s-a realizat o secțiune stratigrafică E - V, prin latus dextrum, notată S.5, în plin centru, imediat la N de secțiunea practică de Christian Vlădescu în 1991.

Rezultatele interesante ale acestei ultime secțiuni (S.5) ne-au determinat să urmărim aprofundarea situației planimetrice din zona aflată la S de Principia. În consecință, a fost practică o secțiune paralelă cu S.5, spre N, cu martor de 0.5 m. Secțiunea 5, întinzându-se între via principalis la E și via quintana la V, avea 50 de m, cu lățimea de 2. Intenția a fost de a practica și în 2009 o secțiune cu aceleași dimensiuni, însă finanțarea inferioară, în comparație cu 2008, ne-a determinat să deschidem lucrarea numai pentru 21 de carouri (respectiv 42 m), lăsând pentru viitor finalizarea secțiunii în capătul său vestic.

Cronologia castrului, necesară urmăririi raportului, va fi aici rezumată pe scurt: castrul mic de pământ (faza 1) a fost construit în conjunctura războaielor daco-romane; castrul mare de pământ (faza 2) a fost construit la sfârșitul domniei lui Antoninus Pius sau la începutul domniei lui Marcus Aurelius; castrul mare de piatră (faza 3) a fost construit probabil în primul deceniu al veacului III, și are două subfaze distincte, în numeroase puncte ale sitului; castrul este distrus de invazia carpică (247) și nu mai este refăcut, decât eventual în colțul de NE, suprafața fostei fortificații fiind ocupată de construcții civile (faza 4)1.

Construcțiile civile ale fazei finale sunt amenajări de suprafață, destul de superficiale și destul de puternic deranjate. Ele se localizează cel mai adesea pe drumurile din castru, ceea ce semnifică, simplu, destructurarea obiectivului militar. Este și cazul locuinței din c. 1, construită peste via principalis. Nu se pot preciza elemente de plan, ci doar aparenta aliniere la marginea drumului, fiindcă drumul nu a fost secționat în întregime. Resturile acestei locuințe se distribuie egal pe toată suprafața cercetată prin cele două secțiuni (4,5 m pe direcția N - S). O a doua locuință a fost sesizată în carourile 4-7, mai ales spre malul Nic, fiind orientată aproximativ la 45o față de alinierea geografică a castrului, și acest element semnificând sfârșitul ordinii militare; o locuință similară se cunoaște în latus sinistrum, cercetată de Dorel Bondoc în S.4 și S.6.

Faza 4 nu prezintă o stratigrafie coerentă, probabil datorită diverselor perturbări ale suprafeței. Elemente stratigrafice care pot fi corelate fazei finale sunt întâlnite în complexe adâncite ale fazei precedente, datorită tasării. Astfel, deasupra atelierului din c. 15-18 s-au găsit diverse materiale arheologice care nu se leagă stratigrafic de faza 3 târzie (notată 3.2.), dar și fără o semnificație funcțională anume. Similar, groapa din c. 13-14 a fost folosită, la acest moment, pentru amenajarea unui cuptor din cărămizi recuperate.

Cel mai impunător complex arheologic al fazei 3 se găsește în carourile 15-18, fiind intersectat de

ambele secțiuni. Este un complex adâncit, a cărui bază se află la -1,5 m de solul actual și -1,07 m de la nivelul de săpare; mărimea lui pe direcția N - S este de peste 4,5 m, deschiderea la buză de aproape 8 m, pe relația E - V, iar mărimea la bază este de 6 m. Este o amenajare cu mai multe faze de utilizare și refacere, care a fost acoperit, cel puțin în ultima fază, cu țigle, acoperișul masiv fiind susținut prin sprijinirea pe două blane de lemn, de-a lungul pereților cercetați, dar și prin puncte de sprijin în centru, cu stâlpi de lemn. Complexul nu era însă închis prin pereți. Pe fundul complexului a fost descoperită o monedă (încă necurățată) care a fost emisă în vremea Severilor, ceea ce exclude utilizarea lui în faza 2 (așa cum crezusem anterior). Complexul a servit într-o primă fază (echivalentă subfazei 3.1) drept atelier metalurgic. Întreaga suprafață a fost marcată de pământ ars, pe suprafețe mari, în focare multiple. La răstimpuri atelierul a fost recondiționat prin adăugarea de argilă, peste care procesele tehnologice erau reluate. Au putut fi numărate cel puțin 6 faze de exploatare în acest regim, cu amenajări repetate. Natural, din complex au fost recuperate numeroase zguri, de natură diferită (metalice, dar inclusiv sticlă), însă nu a fost deocamdată descoperit niciun cuptor sau vatră.

După ce groapa a fost umplută mai mult de jumătate, cu deșeurile repetatelor proceduri metalurgice, podeaua complexului a fost refăcută (subfaza 3.2), de o manieră distinctă, fiind realizată o podea din pietre de dimensiuni diferite, iar în unele zone cu material tegular, podeaua având un nivel de -0,9 m față de solul actual. Este posibil ca funcția meșteșugărească inițială să fi fost parțial conservată, fără ca arsurile masive să mai apară. Continuă însă să apară zguri. Acest nivel de amenajare este datat cu monedă de la Gordian III, ceea ce datează incendierea acestui nivel în vremea lui Gordian III. Structura este refăcută, fiind însă din nou distrusă, de această dată definitiv, o parte a acoperișului de țiglă rămânând nederanjată până în vremea noastră. Acest nivel final de utilizare al amenajării pare să fi avut funcția de bucătărie, fiind recuperate numeroase oase de animale.

Imediat la E de atelier a fost cercetată o groapă de dimensiuni mari, elipsoidală, cu diametrele de 2,6 m (N - S) și 2,05 m (E - V), cu centrul sub martor, cu profilul cilindric, adâncă de 1,85 m. Umplutura sa inferioară este perfect identică cu stratul arheologic al fazei II (dominat de un mortar slab, sfărâmișos), însă acest fapt poate fi rodul umplerii naturale; din acest motiv credem că groapa a fost practică pentru a scoate argila necesară în amenajările repetate ale atelierului alăturat. Când această necesitate s-a terminat, groapa s-a umplut natural, antrenând mai ales stratul corespunzător fazei 2. Groapa devine apoi martorul a două distrugerii ale obiectivelor alăturate, una dominată de structuri arse lemnoase, iar a doua de materiale solide, tegulare, însoțite de martori de incendiu (cărbuni, chirpic ars). Umplutura afânată (din faza inițială) a făcut ca centrul gropii să se afunde în mod repetat, așa încât vedem ce s-a întâmplat și pe un strat superior, cel corespunzător fazei 4. Pe centrul gropii a fost amenajat un cuptor de cărămizi, cu materiale recuperate, inclusiv o piatră masivă de calcar. Trebuie să presupunem, din motive practice, că cuptorul se afla la suprafață la momentul construcției, poziția adâncită (-0,5 m la minim) în care a fost găsit putând fi efectul tasării.

Mai spre est, în c. 11, avem o nouă amenajare a fazei 3, de această dată una care pune mari probleme de interpretare. La numai 0,25 m sub iarbă a fost precizată o platformă din cărămizi, fără mortar, cu dimensiunile de 3,44 m (pe direcția N - S) pe 1,2 m (E - V), din 3 rânduri de cărămizi de mari dimensiuni. Lățimea prea mare pentru un zid, absența fundației, dar și absența unui pandant în zonă, atenționează asupra faptului că este o amenajare independentă, de genul unei platforme (soclu, tribună?). Capetele amenajării sunt ușor scufundate, ca și marginile laterale, sugerând că acestea au suportat o greutate mare, de genul unei statui. Având în vedere descoperirea, la Răcari, a unor fragmente de statuie ecvestră de bronz, o dată și jumătate mărimea naturală², putem să încercăm o corelație între cele două fapte. Un cal, la scara 1.5:1, are cam 3 m lungime. Greutatea unei asemenea statui este estimată între 3 și 4 tone, ceea ce ar explica afundarea marginilor soclului.

Poziția soclului a fost ocupată, relativ puțină vreme apoi, de o construcție ușoară, de lemn, cu două camere, fiecare de 3 m lățime (pe direcția E - V), aparținând tot fazei 3.2.

Există o amenajare similară soclului din c. 11, dar mult mai la est, în apropierea șanțului care separă *latus dextrum* de *via principalis*. O construcție de cărămidă legată cu mortar, complet demantelată, a fost descoperită pe toată lățimea cumulată a celor două secțiuni. Lățimea acestei amenajări este de 1,5 m, și chiar

dacă ductul zidului a fost lărgit prin acțiunea de spoliere, lățimea este de asemenea prea mare pentru un zid. Urmele de scoatere datează intervenția în faza IV, pentru recuperare de material de construcție. Având în vedere masivitatea "zidului", "fundația" de cca. 0,25 m nu recomandă o construcție înaltă. Orientarea este deviată cu cel puțin 50° spre dreapta, ca toate obiectivele construite în faza 3.2, însă ceva mai mult decât media. Asupra funcționalității acestui complex vom reveni.

Așa cum spuneam, via principalis nu a fost secționată integral, ci doar pe 1 m, cât să permită studiul racordului stratigrafic. După înlăturarea rămășițelor locuinței din faza 4, dar și a unor straturi de piatră mai puțin dense, s-a ajuns pe un strat de piatră dens, înclinat spre V (spre rigolă). La mijlocul primului metru al secțiunii, la adâncimi între -0,51-0,64 m, dar, practic, pe același nivel, s-au descoperit, în secvențe separate, de-a lungul a două zile de lucru, 7 monede, din care 3 monede republicane (din care două de la Marcus Antonius, denari emiși pentru legiuni), una nedeterminată (denar, sec. I-II), un denar de la Traian, un denar și un sestert de la Antoninus Pius. Este prima dată când apar monede republicane la Răcari, iar locația lor reciproc apropiată (pe cca. 0.5 m²) și apartenența la același context (șanțul drumului pietruit), recomanda de la început un mic depozit pierdut în marginea drumului. Un întâmplare norocoasă a făcut ca, la cca. 1,5 m V de acest grup de monede să apară un al treilea denar de la Marcus Antonius. Sigur - nu poate fi o întâmplare, iar analiza stratigrafică și contextuală poate fi profitabilă. Spre V de șanțul via principalis se află o alveolare cenușoasă, de dimensiuni similare cu șanțul, și care ar putea fi rigola drumului fazei I. Castrul mic de pământ avea latura de E mai retrasă decât restul, motiv pentru care plasarea spre V a vechiului drum, cu șanțul aferent, nu poate fi o surpriză. Demn de remarcat, șanțul vechi este astupat cu pământ și acoperit cu pietriș, amenajându-se astfel și un spațiu "pietonal". Doar că denarii de la Marcus Aurelius se află acum și în șanțul vechi, și în cel nou! Singura explicație posibilă se referă chiar la procesul de amenajare a via principalis, la momentul construcției castrului mare de pământ, când dintr-o pungă ruptă încep să curgă bani, din care unul ajunge în vechea rigolă, iar restul în rigola nouă. Întâmplarea este norocoasă fiindcă datează fenomenul: la sfârșitul domniei lui Antoninus Pius sau începutul domniei lui Marcus Aurelius. Construcția castrului mare de pământ era și anterior astfel datată, datorită apariției unei alte monede de la Antoninus Pius, în umplutura superioară a șanțului de apărare traianic (campania 2005). O ultimă observație se referă la durata excepțională de circulație a monedelor timpurii; de exemplu, o altă monedă de la Traian a fost descoperită, tot în această campanie, într-un context care poate data spre mijlocul sec. III.

La capătul de V al secțiunilor cunoaștem situația numai din săpătura de anul trecut. Pe scurt, via quintana a funcționat numai în etapele de început; începând cu faza 3.1, apoi 3.2, poziția este ocupată de construcții (probabil barăci) din retentura. Între via quintana și atelierul de fază 3 există o curte pietruită, realizată temeinic numai în faza 2, apoi refăcută doar superficial, curte care pare a borda o construcție de lemn, tot de fază 2, care se întindea spre N, parțial și spre est.

Alte construcții de fază 2 au fost surprinse, cu dificultate, în carourile 4-11; pare să fie vorba despre o clădire relativ mare, dar cu numai două încăperi (?), cea de E suprinsă pe o lungime de 7 m, iar cea de V pe o lungime de 7,6 m. Deși pare puțin probabil ca construcții de lemn, cu fundații nu tocmai adânci, să poată avea acea deschiderea de peste 7 m, nu au fost găsite niciun fel de elemente intermediare. Nici stratigrafic faza 2 nu prezintă consistență deosebită, pe acest segment central al celor două secțiuni. Este posibil ca amenajarea pentru castrul de piatră să fi prilejuit ample nivelări, care să fi compromis, în bună măsură, constatarea faptelor de locuire pentru această etapă secundă din castru.

În campania anterioară fusese surprinsă o secvență de camere, de fază 1, separate de tranșee destinate îngropării paramenților de lemn, cu orientarea E - V. În campania 2009 a devenit evident că această secvență se leagă de o cameră mai mare, spre E, extinsă și spre S. Actuala dispunere a spațiilor de locuit sugerează, convingător, o baracă militară³ din care se vede camera mare, rezervată centurionului, la E, și încă 6 conturbenii spre V. Secvența este întreruptă de atelierul metalurgic, construit mult sub nivelul de călcare al fazei 1, însă nici la V de acesta nu a fost surprinsă în săpătură continuarea acestei barăci (cel puțin două contubernii). Cauza ar putea fi amenajarea la o cotă inferioară a aleii din carourile 19-21, ca urmare a unei nivelări prilejuite de amenajarea castrului mare de pământ. Baraca începe la un metru de șanțul care mărginește via principalis, la est, și s-ar termina, teoretic (prin adăugarea imaginară a altor 4 contubernii spre V), la aproximativ un metru de via quintana, având o lungime totală de 42,2 m. Camera comandantului are o lățime de 4,4 m (la interior) și o adâncime de minim 3,7 m (probabil însă în jur de 5,2 m sau mai mult).

Contuberniile au adâncime de 3,45 m (la interior) și o deschidere, la front, de 2,8-3,3 m, deci o variabilitate de dimensiuni destul de mare. Lățimea tranșelor pentru fundațiile de lemn este destul de regulată, de 0,3 m la bază, însă adâncimea lor cunoaște variații substanțiale; astfel, dacă tranșea din c. 12 are numai 0,23 m adâncime, cel imediat următor, spre V, din c. 14, are 0,45 m adâncime. Stratul de pământ care constituie nivelul de călcare al fazei 1 este aproape steril arheologic, dovadă că amenajările fazei 1 au fost demontate pașnic, iar reamenajarea prilejuită de mărirea castrului a fost una sistematică, presupunând completa reconfigurare a interiorului, pe un "loc curat".

Concluzia cercetărilor anului 2009 este că destinația acestui spațiu, din *latus dextrum*, s-a schimbat de la fază la fază. În castrul mic de pământ, în imediata vecinătate a *principia*, se aflau barăci militare orientate E - V (per *strigas*), separate de o alee care împărțea acest areal în două (informație 2007). Organizarea spațiului în faza 2 se modifică complet, apărând o clădire de lemn în est, spre *via principalis*, și probabil una în V, spre *via quintana*, aceasta însoțită și de o curte pierzuită. Faza 3.1 presupune o nouă reconfigurare. Dacă ipoteza cu soclul din c. 11 este corectă, ea suportând o statuie de bronz de mai multe tone, atunci existența atelierului de la V (dar și a celor de la N și S, conform săpăturii din 2007) capătă sens. Locul unei statui imperiale ar fi fost teoretic în atrium-ul din *Principia*, însă distanța dintre turnătoria de bronz și amplasament ar fi fost prea mare, așa încât amplasarea ei în *latus dextrum*, într-o poziție proximală comandamentului, are cel puțin rațiuni practice, inclusiv cea de vizibilitate. Spațiul dintre *via principalis* și soclul prezumtivei statui, adânc de peste 18 m, pare destinat adunărilor publice, probabil pentru festivități legate de practicarea cultului imperial. Sacrificarea unui spațiu atât de mare pentru activități "publice" este, în sine, un fapt neobișnuit pentru un castru auxiliar. Neîndoind, măsura a creat o problemă de spațiu; ca urmare, barăcile din *retentura*, orientate N - S (per *scamna*), avansează spre E și ocupă fosta *via quintana*. În fine, faza 3.2 (Elagabal?) presupune un nou design al spațiului. Zona primului soclu este ocupată de o clădire ușoară, cu două spații, în timp ce un nou soclu (?), și mai mare, este amplasat în imediata apropiere a *via principalis*. O nouă schimbare de destinație se constată pentru faza 4, dar acesta este deja un fapt care se petrece peste tot, în castru.

Având în vedere frecvența schimbare de destinație a zonei aflate imediat la S de *principia*, inclusiv la nivel de subfază, zonei nu îi mai poate fi atribuită funcția de *praetorium*, obiectiv care va trebui căutat în altă parte.

În ceea ce privește inventarul, alături de obiecte tipice pentru un castru (armament și fragmente de echipament militar, fibule, țigle șampilate) atrag atenția elemente ale economiei de subsistență, precum un vârf de săgeată de os (pentru vânătoare), dar și indicii ale prezenței în castru a familiilor unor militari, precum un ac de bronz pentru păr sau un inel de bronz pentru un copil relativ mic, ambele în umplutura superioară a "atelierului", datând deci din al doilea sfert al veacului al III-lea.

Note

- 1. Pentru o mai detaliată expunere a fazelor castrului de la Răcari vezi Eugen S. Teodor, Prima amenajare a castrului de la Răcari (jud. Dolj), în *Dacia Augusti Provincia. Crearea Provinciei. Actele simpozionului desfășurat în 13-14 octombrie 2006*, E.S. Teodor, O. Țentea (ed), Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2006, 219-235.

2. Citată frecvent, de exemplu G. Tocilescu, *Fouilles et recherches archeologiques en Roumanie*, București 1900, 140; G. Florescu, *Castrul roman de la Răcari, Craiova 1931*, 21. De remarcat că statuia ecvestră este atribuită acolo lui Heliogabal. Dacă acea identificare ar fi corectă, atunci nu poate fi vorba despre acest soclu, comentat în raport, fiindcă faza 3.1 este anterioară lui Heliogabal, sau cel puțin așa credem acum. În aceleași vechi relatări se pomenește și despre fragmente de la o altă statuie de împărat, neidentificat, executate la aceeași scară mare. Problema este că dimensiunile soclului comentat în acest raport (3,44 x 1,2 m) recomandă mai degrabă o statuie ecvestră.

3. Tipurile D sau G în clasificarea Davidson (David P. Davison, *The barracks of the Roman army from the 1st to the 3rd centuries A.D.* BAR IS 472. Oxford, 267, fig. A).

Informații suplimentare online

[Raportul 4366 din cronica.cimec.ro](#)

[Localizare pe hartă, folosind Mapserver Cimec.ro](#)
